

Dreng i Thereisenstadt

Uden iøvrigt at gå i detaljer, så var en kombination af uheld, stikkeri og min fars nødvendige der-sker-os-ikke-noget-indstilling årsag til, at vi ikke slap til Sverige i oktober 1943, men blev deporteret til Thereisenstadt.

Vi ankom til Theresienstadt efter ialt 5 døgn rejse fra København, de første 2 dage i et troppetransportskib og derefter

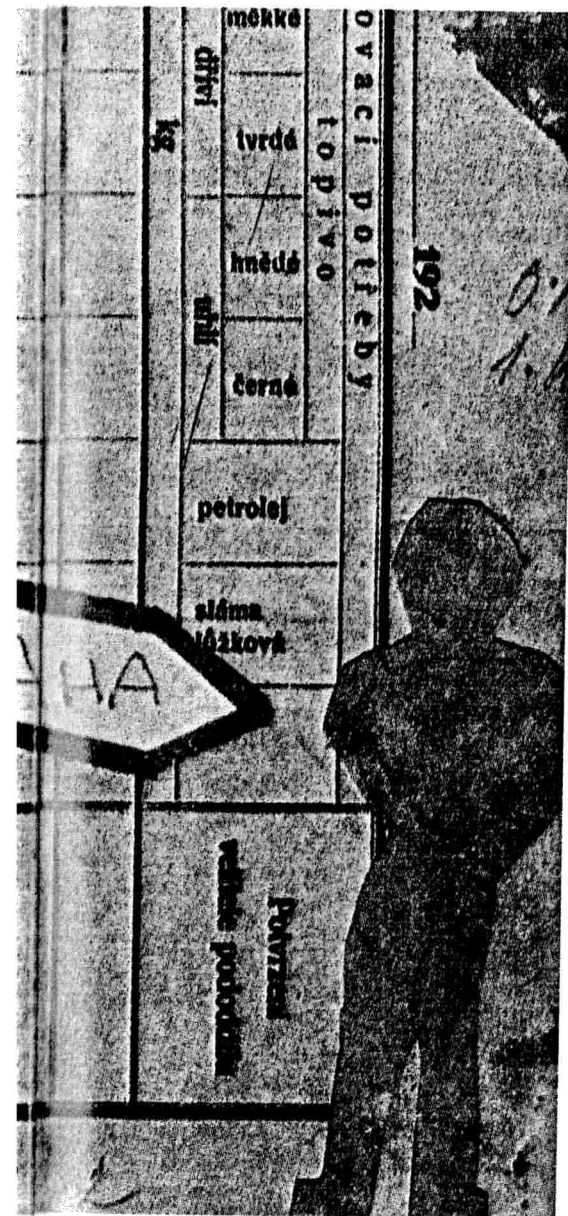
Af Marcus Choleva

Direktør

3 dage i kreaturvogne. Bortset fra lidt tørt brød og marmelade fik vi intet at spise undervejs. Jeg havde ikke tidligere kendt til sult, men det gjorde jeg nu. Den første mad, vi fik, da vi kom frem til lejren, skulle også vise sig at være den mest gennemgående i de næste måneder, nemlig en grå suppe kogt på kartoffelskræller. Det at være kræsen var slet ikke længere indenfor ens forestillingsverden. Vi børn vidste godt, at vi nu var fanget i en fælde, at vi var jøder, men på

intet tidspunkt blot strejfede den tanke os: Bare vi ikke var jøder. Vi vidste, hvad vi repræsenterede, og hvad de stod for.

Et problem opstod, da vi skulle midlertidigt indkvarteres i en kaserne, som var indslusningsbygning til lejren, for her blev mænd og kvinder delt. Min mor og mine 2 søstre på henholdsvis 9 år og 4 år skulle placeres et sted, og min far og min bror på 14 år og jeg skulle et andet sted. Min mor insisterede på, at jeg, som kun var 10 år gammel, skulle være sammen med hende. Det kunne ikke lade sig gøre. Jeg husker tydeligt den første nat på kasernen i et koldt, fugtigt rum på cementgulv og på en træuldsmadras. I rummet lugtede der af en gasart, som jeg

Håbet gik i retning af Prag. I den modsatte retning var "ingenting". En udtryksfuld tegning af et ukendt barn i ghettoen. Kun for ganske få blev håbet en realitet.

senere skulle erfare, at man brugte til at slå væggelus ihjel. Jeg husker ikke hvor mange, der sov i den sovesal, men det var rigtig mange. Kulde, sult, snavs, KZ-lejr, det var meget for en 10-årig dreng, selvom han gennem 3 års forudgående tysk besættelse var forberedt på lidt af hvert.

Lejren

I min erindring var Theresienstadt nogle enorme bygningsværker. Jeg har aldrig besøgt stedet igen, så det kan være en overdrivelse. Jeg mener at have læst, at stedet kunne rumme 7.000 soldater,

men som KZ-lejr var man undertiden oppe på at have 50.000 personer i fangenskab.

Lejrbilledet var det, at "Byen" udgjorde hovedlejren, "Vestbarakkerne", der lå udenfor lejren var gennemgangslejr, indtil der blev plads indenfor, og så lå der en forpost udenfor lejren kaldet "Kleiner Festung", der fra starten af var en ren dødsmaskine med galger til at hænge fanger, krematorievogne m.v. De få hundrede, der var dér, var straffefanger, som aldrig overlevede mere end kort tid.

Vi startede med at bo i Vest-barakkerne, mænd og kvinder adskilt. Barakkerne var opdelt i en række rum på ca. 6x6 meter. Rummene var fyldt med køjesenge i sektioner med 3 i hvert "lag" og 3 lag oven på hinanden -d.v.s. 9 personer pr. sektion. Der var ca. 30 personer i hvert rum. Min mor insisterede atter på, at jeg skulle være sammen med hende og mine 2 mindre søstre. Men der var det problem, at værelsets øvrige kvinder følte sig krænkede af en 10-årig drengs tilstedeværelse. Det var en balanceakt blandt så mange andre, og det blev ordnet ved at hænge lidt tæpper og klude op. Jeg tror nok, at jeg ville have kunnet klare at være sammen med mændene, men sig det til en jødisk mor.

Theresienstadt udviklede sig, med mennesketransporter ud og ind af lejren, efterhånden til at være en gennemgangslejr for jøder på vej til dødslejrene i Birkenau-Auschwitz. Rotationen bevirkede, at vi tilsvarende blev flyttet ud af barakkerne, ikke nødvendigvis til bedre forhold - vel nok nærmere til ringere, da barakkerne lå i det åbne terræn. Set i bakspejlet, og med 50 års afstand, bestyrkes min opfattelse af, at det hang således sammen, også af den kendsgerning, at jeg sammen med en af mine jævnaldrende danske medfanger, og estimeret medlem af menigheden, havde etableret et mindre "landbrug" eller skolehave på et hemmeligt sted lige udenfor pigtråden. Vi dyrkede salat og lignende og bidrog den vej rundt til de sparsomme rationer madvarer. Og i tilgift havde vi spændingen, og drømmen om livet udenfor pigtråden.

Utøj

Blandt mange andre plager i lejren var, at det ikke var muligt at holde sig fri af utøj. Fra barnsben har jeg været præget af, at min mor næsten insisterede på at få navne på de drenge i mosaik drengeskole, som ved de rutinemæssige besøg af en "lusemor" fik konstateret, at de havde lus, således at jeg ikke havde omgang med de pågældende drenge. Det var med den baggrund at vi alle - også min mor - måtte acceptere, at lus, lopper, væggelus og fnat var en del af hverdagen i lejren. Vi gjorde allesam-

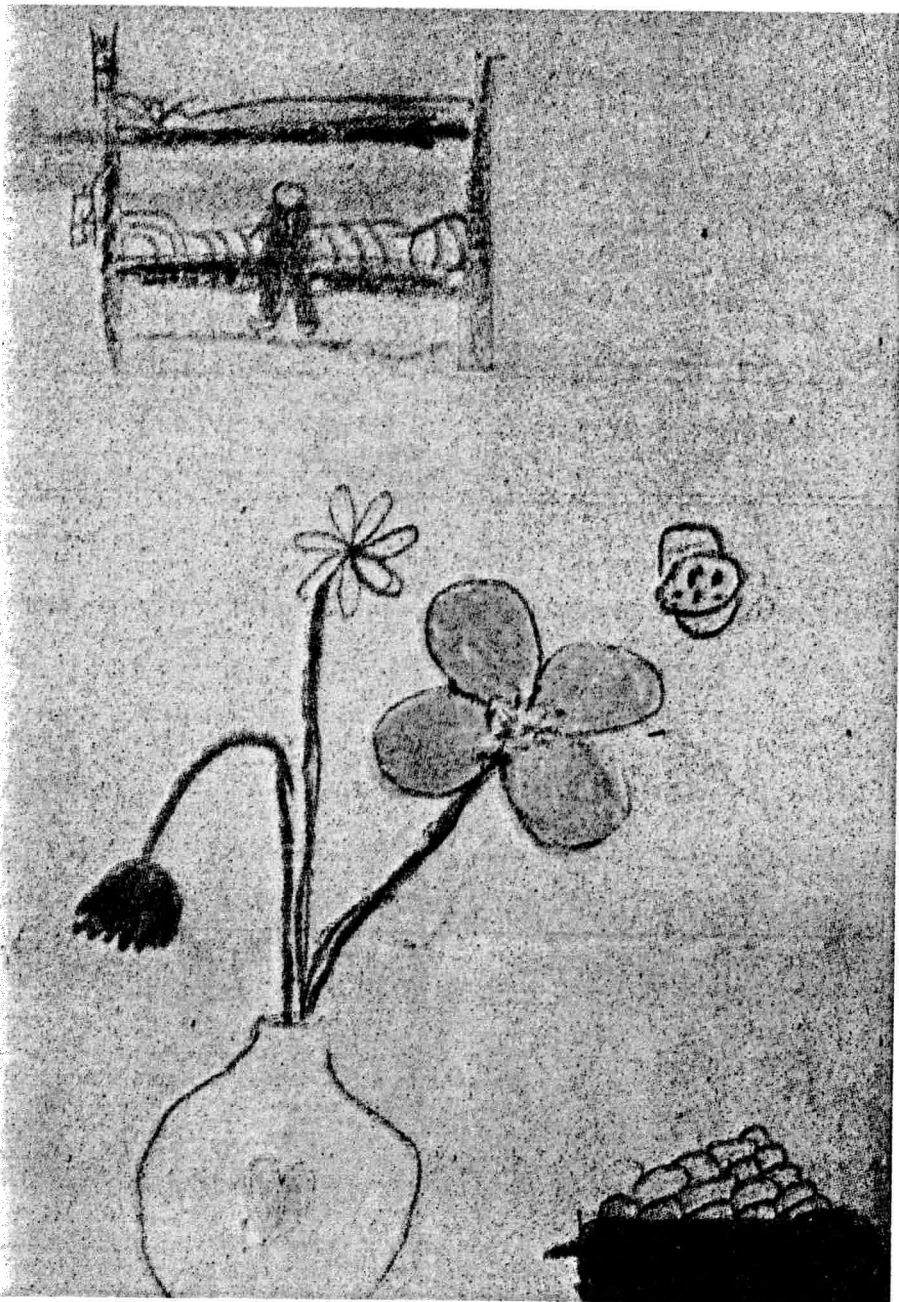
men vores bedste, skilte senge ad, penslede med benzol, for at bekæmpe f.eks. væggelus. Men vi blev alligevel jævnlige overfaldet af utøj. Overlevelsen for mennesker ligger også i, at man selv under de givne forhold ikke giver op, men forsøger at leve hygiejnisk og værdigt. Guderne skal vide, at det var en kamp, og jeg kan endnu huske den ramme lugt af knuste væggelus.

Til dødslejrene - uanset alder

Mennesketransporterne ud af lejren prægede os børn på flere måder. Det startede med, at der gik et rygte gennem lejren om, at en transport snart skulle afgå fra lejren. Nu var det måske forkert at kalde det "rygte", men den information, som fandtes i lejren, skete udelukkende i rygteform, der var jo hverken aviser eller radio at få meddelelser igennem, og der var endog dødsstraf for blot at være i besiddelsen af en avis, om det så var en autoriseret tysk avis. Rygtet om en transport til dødslejrene øst på var med til at nedbryde fangerne i lejren psykisk, fordi ingen vidste, om det var sandt, eller om man selv i givet fald stod på transportlisten. I de tilfælde, hvor der var hold i rygtet, så blev man informeret om, at man var "udvalgt" til transporten ved en hvid seddel, som blev lagt ved indgangen. Udvælgelsessystemet var det mest grusomme. Tyskerne forlangte blot et antal personer, f.eks. 5.000. Udvælgelsen skete mere eller mindre ved lodtrækning. Det kunne være, at en mor og søn skulle af sted, og at faderen tilbød sig i stedet for moderen, eller at en far tilbød sig i stedet for en søn. Der var ingen "byttmulighed", og der var ingen appellmulighed, og hvad skulle det nytte, for så gik det blot ud over en anden. Vi børn kunne ikke undgå hver gang at blive følelsesmæssigt engageret, enten ved at tænke på, at det var os selv, der skulle med transporten eller også vore følelser for dem, som vi kendte, der skulle med. Fra erindringen blot denne episode.

Blandt fangerne var der en tidligere tjekkisk minister, som jeg talte meget med. Hans mor, som var over 80 år, havde jeg også fået et nært forhold til. Hun blev i efteråret 1944 udvalgt til at blive transporteret øst på. Jeg fulgtes med den gamle dame og bar hendes tøjbylt ned til kreaturvognene, selv gik hun meget besværet støttende sig til en stok. Næsten fremme ved opsamlingspladsen mønstrede en af lejrens SS-folk hende, rev stokken ud af hendes hænder og gav sig til at gennembanke hende. En stor 30-årig SS-mand over for en lille spinkel 80-årig dame, som på trods af 3 års ophold i lejren stadig havde en fornem udstråling. Jeg havde meget svært

Fortsættes næste side

Erika Taussigová satte køjesengene i ghetto-livet sammen med friske blomster. Hun døde 12 dage, før sin ti års fødselsdag.

ved at referere episoden for hendes søn, som ikke fik lov til at ledsage hende.

Ingen undervisning

Hvad lavede så børnene i Theresienstadt. Arbejdspilgten indtrådte, når man blev 13 år. For dem, der var yngre, forsøgte man at stille et undervisningsprogram op, men det var svært, for ikke at sige umuligt, da det var direkte forbudt at give undervisning. Man skubbede noget ind under betegnelsen "Opdragelse" (Erziehung), som nazisterne sikkert havde deres egen fortolkning af. Jeg deltog ikke selv i nogen af disse

programmer. Jeg var først og fremmest beskæftiget med noget piccolo-arbejde i lejrens styrende organ, der gik under betegnelsen "Jüdischer Selbstverwaltung." For at have lejlighed til også at se min far skaffede jeg mig ind imellem også mulighed for at gøre mig nyttig i lejrens skomagerværksted.

Min broder, som var knapt 14 år, da han kom til Theresienstadt, blev beskæftiget i landbruget (Landwirtschaft). D.v.s. at han hørte til de få, der kom uden for lejren og havde lidt kontakt med bønderne i området. Det var i øvrigt risikofrit for nazisterne, da man i forvejen havde sørget for, at hele omegnen var befolket med tro sudeter-tyskere. Men lidt faldt der altid af med hensyn til information om, hvad der skete rundt om i verden, selv om det var baseret på tyske meddelelser.

Maden

Med hensyn til maden i lejren, så blev fangeperioden opdelt i 2 dele. Før og efter at vi modtog pakker med fødevarer. Den første periode går fra oktober 1943 til marts/april 1944, hvor vi levede som de øvrige fanger i lejren. D.v.s. kartoffelsuppe eller Graupen-Eintopf (en vandgrødslignende substans), som det daglige måltid og kun i små mængder, så små, at jeg endnu kan høre medfanger se på os endnu ikke afmagrede børn, og meget forskræmt spørge os: "Nehmen Sie die Suppe" -underforstået ellers ville de gerne havde den. Jeg ved ikke, hvad der var værst: At nedværdige sig til at spørge, eller at afslå at give noget af sin mad fra sig.

Udover den "varme mad" var der en ugentlig brødration svarende til et kvart rugbrød, men i øvrigt i en størrelse afstemt efter hvilken slags arbejde, man havde. Endelig var der 10 gr. margarine. For os børn var det af uvurderlig betydning, at periden med dårlig ernæring blev så relativt kortvarig -kun 5-6 måneder. Jeg husker tydeligt, at min far i fangenskabets begyndelse byttede sit armbåndsur med et brød - det var for mig et traume, ikke så meget på grund af uret, men fordi jeg vidste, hvad han følte ved bevidstheden om, at han ikke kunne sørge for os 4 børn.

Drømmen - om frihed

I et år, hvor der tales og skrives meget om den indsats, som blev gjort for at redde danske jøder over Øresund, hører det bestemt også med i historien den indsats, som Socialministeriet under departementschef-styret ydede for ikke at lade danske medborgere i fangenskab i Theresienstadt i stikken. Fødevarerforsendelserne var det, der gjorde, at så mange kom hjem igen. Som barn i Theresienstadt lærte man også at overleve, fordi man i hvert fald i fantasien drømte om den dag, hvor man kunne se ens fangevogteres endeligt. Troen på, at sejren også ville blive "vores", uanset om vi selv oplevede den, fik vi bekræftet, når vi stadigt oftere fra slutningen af 1944 kunne se amerikanske flyvende fæstninger passere højt oppe over lejren. Vores håb voksede om, at dagen ville komme, og at vi ville opleve den. ■

Marcus Choleva